

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O`QUVCHILARNING O`QUV MOTIVATSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Babajanova G.M.

stajyor -o`qituvchi, NDPI, Nukus, O`zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o`quvchilarning yosh xususiyatlarni, ularni maktabga tayyorlash, motivatsiyaning psixologik ta`rifi, uning turlari va kichik maktab yoshidagi o`quvchilarning o`quv motivatsiyasini rivojlantirishga oid nazariy ma`lumotlar va kerakli pedagogik psixologik tavsiyalar berilgan.

Kalit so`zlar: kichik maktab yoshi, o`quvchi, maktab, motivatsiya, o`quv faoliyati, o`quv motivatsiyasi.

Аннотация. В статье приведены теоретические сведения и необходимые педагогико-психологические рекомендации по развитию юношеских качеств учащихся младшего школьного возраста, их подготовке к школе, психологическому определению мотивации, ее видам, развитию учебной мотивации учащихся младшего школьного возраста.

Ключевые слова: младший школьный возраст, ученик, школа, мотивация, учебная деятельность, учебная мотивация.

Abstract. This article provides theoretical information and necessary pedagogical psychological recommendations on the development of young characteristics of students of junior school age, their preparation for school, psychological definition of motivation, its types, and the development of educational motivation of students of junior school age.

Key words: junior school age, student, school, motivation, educational activity, educational motivation.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o`qishi ko`p jihatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog`liq. Bolaning maktabda o`qishga tayyorligi quyidagilarni o`z ichiga oladi.

1. Shaxsiy tayyorgarlik.
2. Intelektual tayyorgarlik.
3. Harakat tayyorgarligi.
4. O`quv faoliyatiga tayyorgarlik.

Shaxsiy tayyorgarlikning eng muhim jihatlaridan biri bu o`quvchida motivatsion sohaning rivojlanganlik darajasi. Bilishga qiziqishning mavjudligi. Ijtimoiy munosabatlar tizimida o`zining maxsus o`rni bo`lishiga intilish, muhim baholanadigan faoliyatni bajarish — o`quvchi bo`lish.

Motivatsion sohaning rivojlanganlik darajasi. Bilishga qiziqishning mavjudligi. Ijtimoiy munosabatlar tizimida o`zining maxsus o`rni bo`lishiga intilish, muhim baholanadigan faoliyatni bajarish — o`quvchi bo`lish.

Motivatsion tayyorgarlik. Katta bog`cha yoshdagi bolalar asosan, maktabda o`qish uchun ehtiyoj sezadilar, lekin bu xohish va ehtiyoj motivi turlicha bolishi

mumkin. «Menga chiroyli forma, daftar, qalam va ruchkalar sotib olib berishadi», «Maktabda o'rtoqlarim ko'p bo'ladi va men ular bilan mazza qilib o'ynayman», «Maktabda uxlatishmaydi». Bunday motivlarni bolalarga odatda ota-onalar singdiradilar. Maktabning tashqi ramzlari, shubhasiz bolalarni juda qiziqtiradi, lekin bu maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun asosiy sabab bo'la olmaydi. Ota-onalar, pedagog, tarbiyachilar tomonidan bolalarga bilish, o'rganish motivlarining singdirilishi maktabda muvaffaqiyatli o'qish omili bo'lib xizmat qila oladi. «Men otamga o'xshagan bo'lishim uchun o'qishim kerak», «Yozishni juda yaxshi ko'raman», «O'qishni o'rganaman», «Maktabda qiyin misollarni yechishni o'rganaman» — bunday motivlar to'g'ri motivatsion tayyorgarlikka misol bo'la oladi.[1-273 b]

Motivatsiya nima? Bu nimaga bog'liq? Nima uchun bir bola quvonch bilan, ikkinchisi esa befarqlik bilan o'rganadi?

Motiv -ma'lum ehtiyojlarni qondirish bilan bog'liq faoliyatga undovchi sabab. Motivatsiya keng ma'noda inson hayotining (uning xulq-atvori, faoliyatining) murakkab ko'p qirrali boshqaruvchisi deb qaraladi. Motivatsiya - insonni faoliyatga undashning murakkab, ko'p darajali tizimi bo'lib, u o'zida ehtiyojlarni, motivlarni, qiziqishlarni, ideallarni, intilishlarni, ustanovkalarni, emotsiyalarni, normalarni, qadriyatlarni mujassamlashtiradi.[2-274 b]

Har qanday sohada faoliyatni amalga oshirish, muayyan maqsadlarga erishishning asosiy shartlaridan biri bu motivatsiyadir. Motivatsiyaning zamirida esa, psixologlar aytganidek, shaxsning ehtiyojlari va manfaatlari yotadi. Shuning uchun maktab o'quvchilarining o'qishlarida yaxshi muvaffaqiyatga erishish uchun o'rganishni kerakli jarayonga aylantirish kerak.

Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab o'quvchilarida to'liq ta'lim motivatsiyasini shakllantirish uchun maqsadli ishlarni amalga oshirish kerak. Motivatsiya turlari:

1. O'quv faoliyatidan tashqari motivatsiya

- “Salbiy” – o'quvchining o'qimagan taqdirda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noqulaylik va muammolardan xabardorligidan kelib chiqadigan motivlari.

- Ikki shaklda ijobiy:

- ijtimoiy intilishlar (vatan, qarindoshlar oldidagi fuqarolik burchini his qilish) bilan belgilanadi.

- tor shaxsiy motivlar bilan belgilanadi: boshqalarning roziligi, shaxsiy farovonlik yo'li va boshqalar.

2. O'quv faoliyatining o'zi asosidagi motivatsiya

- O'qish maqsadlari bilan bevosita bog'liq (qiziqishni qondirish, ma'lum bilimlarni egallash, dunyoqarashini kengaytirish)

- O'quv faoliyati jarayonining o'ziga xos (to'siqlarni yengish, intellektual faoliyat, o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarish)

O'quvchining o'quv faoliyatining motivatsion asosi quyidagi elementlardan iborat:

- o'quv holatiga e'tibor qarating

- bo'lajak faoliyatning ma'nosini anglash
- motivni ongli ravishda tanlash
- maqsadni belgilash
- maqsadga intilish (ta'lim faoliyatini amalga oshirish)
- muvaffaqiyatga intilish (o'z harakatlarining to'g'riligiga ishonchni anglash)
- jarayon va faoliyat natijalarini o'z-o'zini baholash (faoliyatga hissiy munosabat).

Motivatsiya turini bilgan holda, o'qituvchi tegishli ijobiy motivatsiyani kuchaytirish uchun sharoit yaratishi mumkin. Agar u bola tomonidan ichki qabul qilinsa, uning ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlariga tayansa, ya'ni u uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lsa, o'rganish muvaffaqiyatli bo'ladi.

Ushbu yoshda o'rganish motivatsiyasining umumiy tuzilishini tushunish kerak:

Agar bola ta'lim jarayonida biror narsani o'rganganligi, tushunganligi, nimanidir o'rganganligidan quvonishni boshlasa, demak u ta'lim faoliyatining tuzilishiga mos keladigan motivatsiyani rivojlantiradi. Afsuski, yaxshi o'quvchilar orasida ham ta'lim va kognitiv motivlarga ega bo'lgan bolalar juda kam. Bir qator zamonaviy tadqiqotchilar to'g'ridan-to'g'ri, ba'zi bolalarning kognitiv qiziqishlariga ega, boshqalari esa yo'qligi sabablarini, birinchi navbatda, maktab ta'limining boshida izlash kerak, deb hisoblashadi.

Ko'pincha, kognitiv qiziqishlar o'z-o'zidan shakllanadi. Biroq, ko'pchilik bolalarda kognitiv qiziqishni muntazam ravishda shakllantirish muammosi hal qilinmagan.

b) muvaffaqiyat uchun motivatsiya.

O'quv samaradorligi yuqori bo'lgan bolalar muvaffaqiyatga erishish uchun aniq motivatsiyaga ega - topshiriqni yaxshi, to'g'ri bajarish, kerakli natijaga erishish istagi. Boshlang'ich maktabda bu motivatsiya ko'pincha ustunlik qiladi. Muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi kognitiv qiziqishlar bilan bir qatorda, eng qimmatli motivdir, uni obro'li motivatsiyadan ajratish kerak.

c) nufuzli motivatsiya.

Obro'li motivatsiya o'zini yuqori baholaydigan va etakchilikka moyil bo'lgan bolalar uchun xosdir. Bu o'quvchini sinfdoshlaridan yaxshiroq o'qishga, ular orasidan ajralib turishga, birinchi bo'lishga undaydi.

Agar etarlicha rivojlangan qobiliyatlar obro'li motivatsiyaga mos keladigan bo'lsa, u o'z samaradorligi va mehnatsevarligi chegarasida eng yaxshi ta'lim natijalariga erishadigan a'lo o'quvchini rivojlantirish uchun kuchli vosita bo'ladi. Individuallik, qobiliyatli tengdoshlari bilan doimiy raqobat va boshqalarni e'tiborsiz qoldirish bunday bolalar shaxsiyatining axloqiy yo'nalishini buzadi.

Agar obro'li motivatsiya o'rtacha qobiliyatlar bilan birlashtirilgan bo'lsa, o'z-o'zidan chuqur shubhalanish, odatda, bola tomonidan amalga oshirilmaydigan da'volar darajasi bilan birga, muvaffaqiyatsizlik holatlarida zo'ravonlik reaksiyalariga olib keladi.

d) muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik uchun motivatsiya.

Kam o'quvchilarda obro'li motivatsiya rivojlanmaydi. Muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiya, shuningdek, yuqori baho olish motivi maktabni boshlash uchun xosdir. Ammo bu vaqtda ham ikkinchi tendentsiya aniq namoyon bo'ladi - muvaffaqiyatsizlikdan qochish uchun motivatsiya. Bolalar "deuce" dan va past bahoga olib keladigan oqibatlardan - o'qituvchining noroziligidan, otalarning sanksiyalaridan qochishga harakat qilishadi.

Boshlang'ich maktabning oxiriga kelib, ortda qolayotgan o'quvchilar ko'pincha muvaffaqiyatga erishish va yuqori ball olish motivlarini yo'qotadilar (garchi ular maqtovga ishonishda davom etsalar ham) va muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivi sezilarli kuchga ega bo'ladi. Xavotir, yomon baho olish qo'rquvi o'quv faoliyatiga salbiy hissiy rang beradi. Uchinchi sinf o'quvchilarining deyarli to'rtidan bir qismi o'qishga salbiy munosabatda bo'ladi, chunki ularda bu motiv hukmronlik qiladi.

Shaxs va yosh rivojlanishi jarayonida motivlarning tuzilishi o'zgaradi.

Odatda bola maktabga ijobiy motivatsiya bilan keladi. Uning maktabga bo'lgan ijobiy munosabati so'nmasligi uchun o'qituvchining sa'y-harakatlari, bir tomondan, muvaffaqiyatga erishish uchun barqaror motivatsiyani shakllantirishga, ikkinchi tomondan, o'quv qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda o'quv motivatsiyasini rivojlantirish uchun pedagoglar quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- Iloji bo'lsa, darsda har bir talabaga bir marta emas, balki kamida 3-5 marta murojaat qilishga harakat qiling, ya'ni doimiy "teskari aloqa" bilan ta'minlash - tushunarsiz yoki noto'g'ri tushunilgan narsalarni tuzatish uchun.

- O'quvchini bitta javob uchun emas, balki bir nechta (darsning turli bosqichlarida) baholash.

- Kognitiv qobiliyatlarning rivojlanishiga asos bo'lgan fazilatlarni rivojlantirish bilan doimiy va maqsadli shug'ullanish: reaksiya tezligi, xotiraning barcha turlari, diqqat, tasavvur va boshqalar Har bir o'qituvchining asosiy vazifasi nafaqat o'qitish, balki bolaning rivojlanishi. o'z mavzusi orqali fikrlash.

- Imkon qadar bilimlarni birlashtirishga, bir fanning mavzularini turdosh va boshqa o'quv fanlari bilan bog'lashga, bilimlarni boyitishga, o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga harakat qiling.

Shu bilan birga, bolani o'z oldiga maqsad qo'yishga o'rgatish muhimdir. Turli darslarda, yangi materialni tahlil qilishda, uy vazifasini tekshirishda, birinchi navbatda, bolani o'qituvchining maqsadini tushunishga olib borish, keyin esa u uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lgan o'z maqsadlarini mustaqil ravishda belgilash tavsiya etiladi. Biz izchil harakat qilishimiz, u bilan turli maqsadlarni qo'yishimiz kerak - yaqin, istiqbolli, oddiy, murakkab va hokazo. Buning muhim sharti shundaki, ular real tarzda erishish mumkin bo'lishi kerak. O'zaro ta'sirni tuzishda nafaqat maxsus vaziyatlarni bashorat qilish, balki ta'lim faoliyatining tarkibiy qismlarini aks ettiruvchi maxsus vazifalarni ishlab chiqish kerak.

Ushbu vazifalarning taxminiy mazmuni quyidagicha bo'lishi mumkin:

- eng avvalo bugungi dars uchun o'z maqsadlaringizni belgilang;

- Bugungi darsni qanday tashkillashtirish haqida o'ylang;
- o'rganilayotgan materialning ahamiyatini aniqlash;
- fikringizni tahlil qiling, o'quv materialini o'rganish bo'yicha qo'shimcha takliflaringiz bormi;
- o'quv maqsadlaringizni shakllantiring;
- o'quv muammosini hal qilish yo'lini izlang va aniqlang;
- o'zingiz javob bering, o'z ta'lim muammoingizni hal qila oldingizmi;
- dars jarayonida qiyinchiliklaringizni aniqlang;
- o'zingizni o'qituvchining o'rnida tasavvur qiling: savollaringizga, hal qilinmagan muammolaringizga va hokazolarga javob olish uchun nimani taklif qilasiz?

Motivatsiya o'quv jarayonining samaradorligiga eng katta ta'sir ko'rsatadi va o'quv faoliyatining muvaffaqiyatini belgilaydi. O'quv motivatsiyasining patligi yoki yo'qligi muqarrar ravishda o'quv natijalarining pasayishiga, shaxsning degradatsiyasiga va oxir-oqibat bu o'smirlik davrida esa o'quvchi tomonidan huquqbuzarliklarni sodir etishga olib keladi.

Kichik maktab yoshida ta'lim motivatsiyasini shakllantirishni mubolag'asiz hozirgi ta'lim jarayonining markaziy muammolaridan biri, ijtimoiy ahamiyatga ega masala deb atash mumkin. Uning dolzarbligi ta'lim mazmunini yangilash, maktab o'quvchilari o'rtasida bilim va kognitiv qiziqishlarni mustaqil egallash usullarini shakllantirish, ularda faol hayotiy pozitsiyani shakllantirish bo'yicha vazifalarni belgilash bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nishanova, Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [Matn] : darslik / Z.T. Nishanova va boshq. — Toshkent: « O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. — 600 b.
2. Haydarov.F.I, Xalilova.N.I. Umumiy psixologiya [Matn]:darslik. Toshkent-2009.-335b
3. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика? – М.: Академия,1997. – С. 74.
4. Битянова М.Р. Адаптация к школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – М.: Педагогический поиск, 1997. – С. 12.
5. Вьюнова Н.И., Гайдар К.М., Темнова Л.В. Психологическая готовность ребенка к обучению в школе. – М.: Академический проект, 2003. – С. 125.
6. Харламов И.Ф. Как активизировать учение школьников. – Минск: Нар. Асвета, 1975. - 144 с.
7. Ganiyeva G.M. Abdulla Avloniyning asarlarida pedagogik qarashlar. Journal of Integrated Education and Research, (2023) 2(3), 32–35. Retrieved from
8. Ганиева Г. (2022). Ёшларни юксак ғоявийлик ва миллий ғояга содиқлик, ёт мафкураларга қарши мурасимлик руҳида тарбиялаш. Journal of Integrated Education and Research, 1(6), 2–5. Retrieved from

-
9. Ganieva G.M. Talaba-yoshlarda sog'lom diniy dunyoqarashni shakllantirish. Journal of Integrated Education and Research, (2023) 2(4), 116-120. Retrieved from